

Sygn. akt IV CSK 286/11

POSTANOWIENIE

Dnia 22 lutego 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Irena Gromska-Szuster

SSN Barbara Myszka

w sprawie z wniosku A. C., I. E., L. G.

i M. K.

przy uczestnictwie Skarbu Państwa - Gospodarstwa Leśnego Lasów Państwowych
Nadleśnictwa L.

o zniesienie współwłasności,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 22 lutego 2012 r.,

skargi kasacyjnej uczestnika postępowania

od postanowienia Sądu Okręgowego

z dnia 30 grudnia 2010 r.,

uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Postanowieniem częściowym z dnia 24 września 2010 r., wydanym w postępowaniu o zniesienie współwłasności nieruchomości położonej w P. oznaczonej numerem ewidencyjnym działki 88/7 LP, Sąd Rejonowy oddalił wniosek Skarbu Państwa – Nadleśnictwa L. o zasiedzenie własności tej nieruchomości.

Według ustaleń Sądu Rejonowego przedmiotowa nieruchomość w 1945 r. została odebrana jej właścicielce M. C. zaliczonej do drugiej grupy narodowościowej niemieckiej. Postanowieniem Sądu Grodzkiego właścicielka nieruchomości została zrehabilitowana i nakazano zwolnienie całego jej majątku nieruchomego obejmującego gospodarstwo rolne o obszarze 20 ha. Do zwrotu nieruchomości nie doszło i to pomimo prób jej odzyskania podejmowanych do 1952 r. przez M. C. a później jej spadkobierców. W odpowiedzi, ówczesne organy władzy państwowej informowały o rozdysonowaniu nieruchomością wobec osób trzecich a po wejściu w życie ustawy z dnia 12 marca 1958 r. o sprzedaży państwowych nieruchomości rolnych oraz o uporządkowaniu niektórych spraw związanych z przeprowadzeniem reformy rolnej i osadnictwa rolnego (Dz. U. Nr 17, poz. 71 ze zm. – dalej jako ustawa z dnia 12 marca 1958 r.) swoje władztwo nad nieruchomościami opierały na treści tej ustawy. W 1995 i w 1996 r. A. C. - jeden ze współwłaścicieli – ponownie, bezskutecznie wnosił o zwrot nieruchomości. Skarb Państwa co najmniej od 1971 r. posiadał przedmiotową nieruchomość a posiadanie to miało samoistny charakter i mogło prowadzić do zasiedzenia. Sąd Rejonowy - odwołując się do stanowiska wyrażonego przez Sąd Najwyższy w uchwale całego składu Izby Cywilnej z dnia 26 października 2007 r. (sygn. akt III CZP 30/07, OSNC z 2008 r. nr 5, poz. 43), według którego władanie cudzą nieruchomością przez Skarb Państwa uzyskane w ramach władztwa publicznego, może być posiadaniem samoistnym prowadzącym do zasiedzenia, jednak zasiedzenie nie bieгло, jeżeli właściciel nie mógł skutecznie dochodzić wydania nieruchomości – wskazał, że w okresie obowiązywania ustawy z dnia 12 marca 1958 r., a zwłaszcza jej art. 9, właściciele byli pozbawieni prawnej i skutecznej możliwości domagania się zwrotu nieruchomości. Według jego treści, nieruchomości rolne i leśne, objęte we władanie Państwa do dnia wejścia w życie

tej ustawy, przejmowane były na własność Państwa, bez względu na ich obszar, jeżeli znajdowały we władaniu Skarbu Państwa lub też zostały przekazane przez państwo w użytkowanie innym osobom. Dopiero od dnia 1 stycznia 1992 r., kiedy została uchylona ustawa z dnia 12 marca 1958 r., rozpoczął bieg termin zasiedzenia własności nieruchomości objętej wnioskiem. Skoro sam Skarb Państwa jako datę początkową objęcia w posiadanie przyjmował dzień 30 marca 1971 r., to nie można mówić o upływie jakiegokolwiek okresu potrzebnego do zasiedzenia przed dniem 1 stycznia 1992 r.

Postanowieniem z dnia 30 grudnia 2010 r. Sąd Okręgowy oddalił apelację wniesioną przez Skarb Państwa od wymienionego postanowienia. Sąd Okręgowy zaaprobował dotychczasowe ustalenia faktyczne i uznał je za własne. Wynika z nich, że spadkobiercy M. C. po jej śmierci podjęli działania zmierzające do wydania im przedmiotowej nieruchomości. Sąd Okręgowy podzielając pogląd o zawieszeniu biegu terminu zasiedzenia w okresie obowiązywania ustawy z dnia 12 marca 1958 r., powołał się dodatkowo na treść jej art. 9 ust. 4 który stanowił, że postępowania sądowe o przywrócenie posiadania lub wydanie nieruchomości określonych w ust. 1 podlegały umorzeniu, a niewykonane tytuły egzekucyjne zasądzające te roszczenia były pozbawione skutków prawnych. Zdaniem Sądu Okręgowego, nie jest zasadny zarzut wnioskodawcy, że stan prowadzący do zasiedzenia istniał od 1945 r. do 4 kwietnia 1958 r. (do dnia wejścia w życie ustawy z dnia 12 marca 1958 r.). Na tę okoliczność, poza pismem Prezydium Wojewódzkiego Zarządu Rolnictwa z dnia 25 stycznia 1958 r., sąd przytoczył szereg przepisów powojennych regulujących sytuację obywateli polskich, którzy w warunkach okupacji niemieckiej zgłosili swą przynależność do narodowości niemieckiej. Podkreślił, że samo zrehabilitowanie M. C. przez Sąd Grodzki i zwolnienie nieruchomości spod zajęcia, dozoru i zarządu nie było równoznaczne z przywróceniem posiadania a ponadto zwrot zajętego majątku, stosownie do treści § 6 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 26 lipca 1950 r. w sprawie wykonania ustawy o zniesieniu sankcji oraz ograniczeń w stosunku do obywateli, którzy zgłosili swą przynależność do narodowości niemieckiej (Dz. U. Nr 32, poz. 294 dalej jako rozporządzenie wykonawcze), mógł nastąpić pod warunkiem, że zajęty majątek znajdował się w posiadaniu właściciela. Jeśli zatem w okresie od 1945 r. do 1992 r. nie biegł

termin prowadzący do zasiedzenia, to brak było podstaw do przyjęcia, że uczestnik nabył własność nieruchomości przez zasiedzenie, gdyż od dnia 1 stycznia 1992 r. do chwili orzekania nie upłynął okres samoistnego posiadania wymagany w art. 172 § 1 k.c.

Skarb Państwa wniósł skargę kasacyjną od postanowienia Sądu Okręgowego. W ramach podstawy wymienionej w art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. zarzucił naruszenie art. 610 k.p.c. w związku z art. 677 k.p.c. przez nieuwzględnienie okresu posiadania samoistnego sprzed wejścia w życie ustawy z dnia 12 marca 1958 r., co powinno skutkować stwierdzeniem zasiedzenia nieruchomości przez Skarb Państwa. W skardze kasacyjnej zarzucono także naruszenie przepisów prawa materialnego tj. art. 121 pkt 4 k.c. w związku z art. 175 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie polegające na uznaniu, że w okresie obowiązywania ustawy z dnia 12 marca 1958 r. istniał stan siły wyższej, co spowodowało zawieszenie biegu zasiedzenia. Poza tym, według wnoszącego skargę kasacyjną, sąd drugiej instancji naruszył art. 172 § 1 i 2 k.c. w związku z art. 121 pkt 4 k.c. i 175 k.c. przez ich niewłaściwe niezastosowanie, pomimo iż uczestnik posiadał przedmiotową nieruchomość jako posiadacz samoistny przez odpowiednio długi czas prowadzący do nabycia jej własności przez zasiedzenie. Na tych podstawach Skarb Państwa wniósł o uchylenie i zmianę zaskarżonego postanowienia, ewentualnie o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Bezpodstawnie zarzuca się, iż doszło do naruszenia przepisów postępowania w sposób wskazany w skardze kasacyjnej. Z pisemnych motywów zaskarżonego postanowienia jednoznacznie wynika, że Sąd drugiej instancji uwzględnił treść art. 677 k.p.c., stosowanego odpowiednio do orzeczenia o stwierdzeniu zasiedzenia (art. 610 § 1 k.p.c.), i przyjął brak związania wnioskiem co do osób, które nabyły prawo własności w drodze zasiedzenia jak również co do chwili, w której to nabycie nastąpiło. Co więcej, pomimo podawania przez Skarb Państwa dnia 30 marca 1971 r., jako początkowej daty objęcia w posiadanie nieruchomości, sąd drugiej instancji, w związku z treścią zarzutów apelacyjnych,

podjął się rozważań dotyczących wcześniejszego okresu posiadania nieruchomości. Natomiast nieuwzględnienie okresu posiadania samoistnego Skarbu Państwa sprzed wejścia w życie ustawy z dnia 12 marca 1958 r. było wynikiem, zarzucanego w innym miejscu skargi kasacyjnej, zastosowania art. 121 pkt 4 k.c. w związku z art. 175 k.c.

Nie ma także racji skarżący kwestionując uznanie przez sąd, że w okresie obowiązywania art. 9 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. (w tekście jednolitym art. 16 ust. 3 i 4 Dz. U. Nr z 1989 r., Nr 58, poz. 348 ze zm.) istniał stan siły wyższej powodujący zawieszenie biegu zasiedzenia. Jak wskazał Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały pełnego składu Izby Cywilnej z dnia 26 października 2007 r. (sygn. akt 30/07, OSNC 2008, nr 5, poz. 43) zastosowanie art. 121 pkt 4 w związku z art. 175 k.c. jest uzasadnione tylko w razie ustalenia, iż osoba uprawniona do skutecznego dochodzenia roszczenia o wydanie nieruchomości rzeczywiście była tej możliwości pozbawiona. Takie ustalenie nie może być dokonane wyłącznie na podstawie twierdzeń osoby uprawnionej. Konieczne jest wykazanie, że w ówczesnych warunkach ustrojowych i w stanie prawnym wówczas obowiązującym skuteczne dochodzenie roszczenia nie było możliwe bądź ze względu na niedostępność środków prawnych, które pozwoliłyby podważyć wadliwe akty władzy publicznej, bądź ze względu na to, że powszechna praktyka stosowania obowiązujących wówczas przepisów - obiektywnie biorąc - nie stwarzała realnych szans uzyskania korzystnego dla uprawnionego rozstrzygnięcia. Taki właśnie obiektywnie istniejący stan rzeczy uniemożliwiający poprzednikom prawnym właścicieli nieruchomości skuteczne dochodzenie swych praw wprowadziła ustawa z dnia 12 marca 1958 r. Zgodnie z jej art. 9 nieruchomości rolne i leśne, objęte we władanie Państwa do dnia jej wejścia w życie, przyjmowało się na własność Państwa bez względu na ich obszar, jeżeli znajdują się one nadal we władaniu Państwa lub zostały przekazane przez Państwo w użytkowanie innym osobom fizycznym lub prawnym. Skutek nacjonalizacyjny następował bez względu na sposób objęcia przez Państwo we władanie nieruchomości. O przejęciu nieruchomości leśnych orzekał dyrektor okręgowego zarządu lasów państwowych a postępowania sądowe o przywrócenie posiadania lub wydanie nieruchomości podlegały umorzeniu. Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 27 sierpnia

2008 r. (sygn. akt II CSK 105/08, nie publ.), do chwili uchylenia mocy wiążącej art. 9 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. przepis ten zawierał stosowaną niejednokrotnie konstrukcję postanawiającą o nabyciu prawa z mocy ustawy, lecz połączoną z wydaniem aktu administracyjnego stwierdzającego nabycie. Znaczenie takiego aktu wynika z jego legitymującego charakteru, umożliwiającego wykonywanie prawa rozporządzania rzeczą będącego istotnym atrybutem prawa własności. Umorzenie postępowania w sprawach o przywrócenie posiadania lub wydanie nieruchomości mogło nastąpić po stwierdzeniu, że właściwy organ administracyjny wydał orzeczenie o przejęciu przedmiotu sporu na własność Państwa (tak Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 21 sierpnia 1959 r., I CR 964/58, OSNCK 1961, nr 2, poz. 42). Dlatego, jak trafnie podniósł Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 16 września 2011 r. (sygn. akt IV CSK 63/11, nie publ.) powołując się także na postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 2009 r., IV CSK 442/09 odmawiające w podobnej sprawie przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania), wystąpienie przez właścicieli nieruchomości pozostających we władaniu Państwa w okresie obowiązywania ustawy z dnia 12 marca 1958 r. z powództwem o przywrócenie posiadania lub wydanie rzeczonych nieruchomości niechybnie prowadziłyby do przejęcia nieruchomości na własność Państwa. Wymienione przepisy stanowiły zatem przeszkodę w dochodzeniu roszczeń przez właścicieli nieruchomości znajdujących się w posiadaniu Skarbu Państwa, która uzasadnia zastosowanie art. 121 pkt 4 w związku z art. 175 k.c.

Brak jest natomiast uzasadnionych podstaw aby przyjmować, iż do chwili wejścia w życie ustawy z dnia 12 marca 1958 r. istniały obiektywne przeszkody uniemożliwiające rozpoczęcie lub powodujące zawieszenie biegu zasiedzenia. Sąd Okręgowy przytoczył wprawdzie akty prawne zawierające restrykcyjne regulacje wobec osób, które zgłosiły przynależność do narodowości niemieckiej. Nie oznacza to jednak, iż osoby, którym zostały postawione niesłuszne zarzuty pozbawione były skutecznych środków zmierzających do ochrony ich praw. Dowodem tego jest wydanie dnia 5 marca 1946 r. postanowienia przez Sąd Grodzki, mocą którego ówczesna właścicielka nieruchomości została zrehabilitowana i nakazano zwolnienie jej całego majątku nieruchomego. Nie stanowi wystarczającej podstawy do wnioskowania o obiektywnym braku

możliwości odzyskania nieruchomości pismo sporządzone dnia 25 stycznia 1958 r., a więc po wielu latach, przez Prezydium Wojewódzkiego Zarządu Rolnictwa, nawet jeśli zawierało ono informacje wprowadzające w błąd właścicieli nieruchomości. Z tego samego pisma wynika, że spadkobiercy M. C. zwracali się do organów administracji państwowej o zwrot nieruchomości. Uczestniczący w postępowaniu następcy prawni M. C. nie wykazali aby poza tym wnioskiem podejmowali inne, zgodne z prawem, próby zmierzające do ochrony ich praw jak też nie wskazali konkretnych, do nich odnoszących się, przyczyn zaniechania dokonania tych czynności, pomimo dysponowania orzeczeniem uznającym ich prawa do nieruchomości. Wskazany przez sąd § 6 ust. 2 rozporządzenia wykonawczego dotyczy zwolnienia od zajęcia majątku, co do którego pozostały w mocy orzeczenia o przepadku zapadłe przed wejściem w życie ustawy z dnia 20 lipca 1950 r. o zniesieniu sankcji oraz ograniczeń w stosunku do obywateli, którzy zgłosili swą przynależność do narodowości niemieckiej.

Z tych względów słusznie zarzuca się w skardze kasacyjnej, w ramach naruszenia art. 121 pkt 4 k.c. w związku z art. 175 k.c. oraz art. 172 k.c., nieuwzględnienie okresu posiadania nieruchomości przez Skarb Państwa przed wejściem w życie ustawy z dnia 12 marca 1958 r. jak również okresu po uchyleniu tej ustawy. Nie uprawnia to jednak do uchylenia i zmiany zaskarżonego postanowienia.

Posiadanie nieruchomości przez Skarb Państwa przed wejściem w życie ustawy z dnia 12 marca 1958 r. obejmuje także okres sprzed dnia 1 stycznia 1947 r. Zgodnie z art. XLII przepisów wprowadzających kodeks cywilny, jeżeli przed dniem 1 stycznia 1947 r. istniał stan rzeczy, który według przepisów prawa rzeczowego (dekret z dnia 11 października 1946 r. - Dz. U. Nr 57, poz. 319) i kodeksu cywilnego prowadziłby do zasiedzenia, jakkolwiek według przepisów obowiązujących przed dniem 1 stycznia 1947 r. zasiedzenie nie byłoby w tym wypadku możliwe, termin zasiedzenia biegnie od dnia 1 stycznia 1947 r. i ulega skróceniu o czas, w ciągu którego ten stan rzeczy istniał przed tą datą, jednakże najwyżej o połowę. Z tego względu istotna jest ocena, czy przed dniem 1 stycznia 1947 r. w miejscu położenia nieruchomości mogło być na rzecz Skarbu Państwa zasiedzenie co do przedmiotowej nieruchomości (zob. postanowienie

Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2004 r., sygn. akt IV CK 21/04, Biul. SN 2005/2/14). Poza tym wymagają ustalenia i rozważenia okoliczności, które odnoszą się do dalszego biegu zasiedzenia po uchyleniu ustawy z dnia 12 marca 1958 r., w tym także, czy nie zaszły zdarzenia, które mocy art. 123 k.c. w związku z art. 175 k.c. powodują przerwę biegu zasiedzenia.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 w związku z art. 13 § 2 k.p.c. uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania sądowi drugiej instancji